

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ECONOMIC CONTENT AND CLASSIFICATION OF PUBLIC DEBT

УДК 336.71

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct59-19>

Жмурко Н.В.

к.е.н., доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка

Рудик О.Р.

к.е.н., доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка

Гринкевич Т.М.

студент

Львівський національний університет
імені Івана Франка

Zhmurko Nataliia

Ivan Franko National University of Lviv

Rudyk Olga

Ivan Franko National University of Lviv

Hrynkevych Tetiana

Ivan Franko National University of Lviv

Доцільне використання боргових коштів та належне обслуговування державного боргу визначається як стабільність економіки. Від вирішення цих питань будуть залежати ефективність здійснення бюджетної політики в державі, стабільність національної валюти. Задля вирішення зазначених проблем здійснюється пошук шляхів та методів для ефективного управління державним боргом у країні та його обслуговування. Цілком обґрунтовано вважати державний борг важливим інструментом фінансової політики в державі. Він є основним критерієм для визначення того, наскільки ефективною є економіка, наскільки якісно здійснює свої функції держава як на національному, так і на міжнародному рівнях. Саме тому у статті авторами висвітлено економічний зміст та призначення державного боргу на основі праць відомих вітчизняних та зарубіжних економістів, визначено його основні функції, проведено деталізовану класифікацію боргових запозичень за низкою ознак.

Ключові слова: державний борг, функції державного боргу, класифікація державного боргу.

Целесообразное использование долговых средств и надлежащее обслуживание государственного долга определяется как стабильность экономики. От решения этих вопросов будет зависеть эффективность осуществления бюджетной политики в государстве, стабильность национальной валюты. С целью решения указанных проблем осуществляется поиск путей и методов для эффективного управления государственным долгом в стране и его обслуживания. Вполне обоснованно считать государственный долг важным инструментом финансовой политики в государстве. Он является основным критерием для определения того, насколько эффективной является экономика, насколько качественно осуществляет свои функции государство как на национальном, так и на международном уровнях. Именно поэтому в статье авторами освещены экономическое содержание и назначение государственного долга на основе работ известных отечественных и зарубежных экономистов, определены его основные функции, проведена детализованная классификация долговых заимствований по ряду признаков.

Ключевые слова: государственный долг, функции государственного долга, классификация государственного долга.

The appropriate use of debt funds and proper servicing of public debt is determined by the stability of the economy. The solution to these issues will determine the effectiveness of the implementation of budgetary policy in the state, the stability of the national currency. To solve these problems, the search for ways and methods for effective management and servicing of public debt in the country is being carried out. It is quite reasonable to consider public debt as an important instrument of financial policy in the state. It is the main criterion for determining how effective the economy is and how well the state performs its functions both at the national and international levels. Economists at different times had different approaches to determining public debt, the expediency of borrowing by the state and the role of the state in the economic life of the country and the resulting further opportunity to accept debts and manage financial resources. However, today economists cite a number of features, functions of public debt, and scientists have developed different approaches to understanding this concept based on the criteria of the sources of their formation and characteristics. Approaches to the interpretation of public debt are extremely different, thereby complementing each other and show how complex the subject of research is and how broadly it can be interpreted. There are many approaches to determining public debt, as well as its impact on the state economy. Some approaches complement each other, others completely contradict each other. However, the tendency for the state to take on debts, whether external or internal, remains inevitable. And the expediency and justification of taking such, it will be possible to speak only on the fact of use of these means and development or, on the contrary, decline of economy. However, public debt as an economic category is an integral part of the state's economy, where the state acts as an active participant in debt relations. That is why in the article the authors highlight the economic content and purpose of public debt on the basis of the works of well-known domestic and foreign economists highlight its main functions, carry out a detailed classification of debt borrowings according to a number of features.

Key words: public debt, functions of public debt, classification of public debt.

Постановка проблеми. Науковцями-економістами в різні часи були розроблені різні підходи до визначення державного боргу, доцільності взяття позик державою та ролі держави в економічному житті країни, наслідком чого є подальша можливість брати борги та управляти фінансовими ресурсами. Проте сьогодні вченими-економістами наводиться низка ознак та функцій державного боргу, а також розроблено різні підходи до розуміння цього поняття на основі критеріїв, джерел їх формування та характерних рис.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній фаховій економічній літературі поняттю «державний борг» присвячено чимало наукових праць таких авторів, як Л. Алесеєнко, В. Олексієнко [1], Т. Вахненко [4; 5],

В. Верхолаз [7], О. Дорошенко [9], С. Жиленко, О. Ляховець [10], К.Р. Макконел, С.Л. Брю [15; 16], А. Сміт [22]. У своїх доробках учені розглядали державний борг через призму його функцій, до яких віднесено фіскальну, регулятивну, перерозподільчу та валютно-фінансову. Підходи до тлумачення державного боргу, які надзвичайно різняться, доповнюють один одного і показують те, наскільки складним є предмет дослідження, наскільки обширно можна його трактувати. Також деякі науковці не обмежуються лише зовнішніми позиками державі, але й включають до поняття боргу борги держави перед внутрішніми суб'єктами економіки держави.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення основних підходів до визначення

державного боргу, окреслення його основних функцій та висвітлення класифікації цього економічного поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Науковці виділяють два підходи до розуміння сутності поняття, а саме філософський та семантичний. Сутність як філософська категорія розкриває та пояснює внутрішню сторону дійсності, характеризує природу предмета та визначає закономірності його розвитку. За такого твердження державний борг буде розглядатись як кредитні відносини, які виникатимуть між державою як позичальником та кредитором. Як об'єктивне явище державний борг є рухом грошових коштів на етапі залучення між кредитором та позичальником, на етапі використання від позичальника до отримувачів коштів. Для того щоби зрозуміти сутність явища, потрібно дослідити його зміст та форму. Зміст становить сукупність елементів, які складають це явище, тоді державний борг є сукупністю заборгованостей держави, які не є погашеними і невиплаченими по відсотках. Формами прояву боргу є гарантії, цінні папери, укладені угоди [10, с. 44]. Для визначення сутності державного боргу через призму семантичного підходу потрібно звернутись до тлумачення цього поняття у тлумачних словниках. Отже, борг – це заборгованість через надання/отримання позики [1, с. 101]; сума заборгованості держави кредиторам [21, с. 342]. В цих словниках борг визначається як заборгованість; на відміну від зазначених понять, існує також визначення, що борг – це сума непогашеного фінансового зобов'язання [6, с. 60], а боргове зобов'язання – це документ, що видається під час одержання позички, де зазначаються сума кредиту та терміни його погашення [11, с. 209].

Сутність державного боргу проявляється через основні функції такого. Так, функція – це зовнішній вияв характеристик об'єкта в конкретній системі відносин [22, с. 516]. Науковці виділяють

фіскальну та регулятивну функції [13, с. 30]. Фіскальна функція проявляється через залучення необхідних коштів, які спрямовані на фінансування витрат держави, а регулятивна функція – це врегулювання обсягу коштів через купівлю-продаж цінних паперів центральним банком держави. Т. Вахненко також виділяє перерозподільну (перерозподіл капіталу між секторами фінансового ринку) та валютно-фінансову (наповнення міжнародних валютних резервів завдяки зовнішнім позикам) функції [4, с. 8].

До основних функцій державного боргу держави належать такі, які наведено на рис. 1.

Державному боргу як економічному поняттю властива також низка рис, які виділяють його як окремий елемент фінансового ринку у фінансовій системі. Так, державний борг може накопичуватись; обіг коштів у системі запозичення здійснюється у прямому та зворотному напрямках; борг є відносинами щодо розподілу ВВП; існування боргу визначено сторонами на певний строк; одним із учасників є держава, яка наділена особливими правами під час здійснення запозичення; боргу властивий добровільний характер; надання запозичення відбувається завдяки умовам платності та повернення.

Г. Кучер визначає сутність боргу через відносини між позичальником та кредитором через розподіл ризиків та ВВП позичальника [14, с. 210]. Варто було би визначити державу також як гаранта у цих економічних відносинах. П.А. Самуельсон розкриває сутність державного боргу через деталізацію його форми, тобто державний борг є сумою зобов'язань уряду у формі короткострокових позик та облігацій [18, с. 372]. Проте автор в цьому визначенні не назвав таку форму забезпечення запозичень, як угода.

О. Хайдадаєва характеризує борг як результат кредитних відносин, які виникають внаслідок трансформації капіталу з приватного сектору держави або із-за закордону. Такий перехід здійснюється на

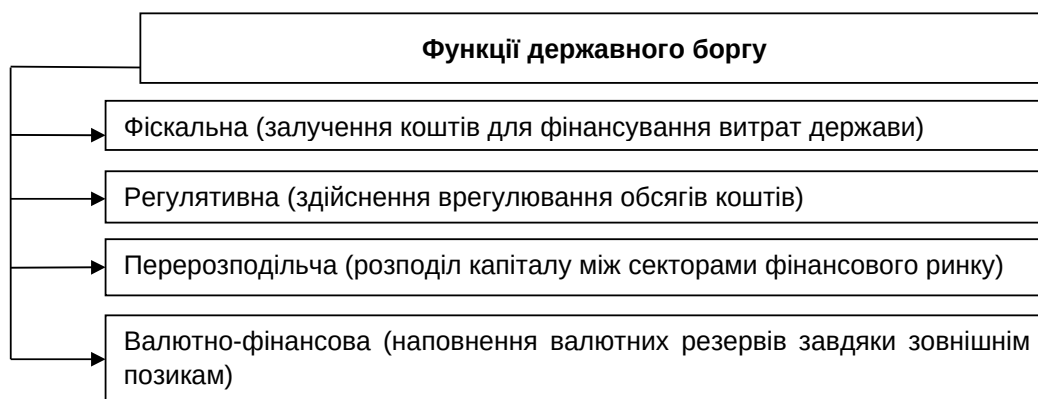

Рис. 1. Функції державного боргу держави

Джерело: побудовано на основі джерел [5, с. 8; 13, с. 30]

основі принципу запозичення [25, с. 8]. Це визначення охоплює та розкриває економічну сутність поняття, проте не розкриває суму заборгованості суб'єктів господарювання, де держава виступає їх гарантом. В. Верхолаз під державним боргом розуміє фінансові відносини, де держава є позичальником, а сума взятого запозичення становить величину державного боргу [7].

Так, економічний зміст аналізованого поняття розкривається у працях науковців та нормативних актах. Варто згадати про визначення державного боргу, наданого В. Козюком, як суми емітованих позик з відсотками, які не є погашеними, а також прийнятих державою зобов'язань [12, с. 11].

Протилежну точку зору має Т. Вахненко, який визначає державний борг як фінансові зобов'язання гілки державного управління, які мають форму договірних щодо зовнішніх та внутрішніх кредиторів, стосовно відшкодування коштів і виплати відсотків [5, с. 8]. Щодо коментаря Національного банку України, то сектор державного управління складається з центральних, регіональних та місцевих органів державного управління, а також фондів соціального страхування [17]. Такої ж думки дотримується російський учений К. Рудий. Він визначає державний борг як суму боргу з наданих та непогашених позик центрального та місцевого органів управління й інших автономних установ. Тут автор до позик включає відсотки [7, с. 96].

Т. Вахненко визначає, що боргом також є виконані роботи, надані послуги та одержані товари. О. Романенко включає до державного боргу також кредитну заборгованість, тобто невиконані фінансові зобов'язання перед кредиторами [20, с. 243].

У своєму підручнику К.Р. Макконел та С.Л. Брю характеризують борг як суму бюджетних дефіцитів, віднімаючи надлишки коштів, тобто профіцити

бюджету [15, с. 392]. В країнах із розвинутою економікою можливі профіцити, які є тим від'ємним значенням, проте в країнах із перехідною економікою профіцитів немає, навіть у періоди підйому економіки. Наша країна є однією з тих країн, де профіцитів бюджету не буває.

На думку В. Оспішевої, державний борг – це борги держави за внутрішніми державними запозиченнями, сума зобов'язань перед іноземними кредиторами, включаючи гарантії, що надані місцевим органам влади, державним підприємствам та іноземним постачальникам [24, с. 215].

Автори підручника «Макроекономіка» Т. Агапова та С. Серьогін визначають державний борг як сукупний розмір заборгованості уряду власникам державних цінних паперів [16, с. 361]. Основні наукові визначення, які сформульовані вченими-економістами, наведені у табл. 1.

Виділяємо основні ознаки, за допомогою яких здійснюємо поділ державного боргу на види. Так, основною ознакою поділу боргу є сфера розташування, тобто він поділяється на зовнішній (накопичується через імпорт ресурсів, на основі яких держава може фінансувати свої напрями діяльності, при цьому не залучаються внутрішні ресурси, які спрямовані на споживання чи здійснення інвестицій або на погашення боргу; такі запозичення надаються міжнародними державними чи приватними банками, міжнародними фінансовими організаціями, урядами) та внутрішній (в країні здійснюється перерозподіл внутрішніх ресурсів між приватним та державним секторами економіки, між платниками податків та кредиторами) [2, с. 55].

Через охоплення боргових зобов'язань державний борг є капітальним (сукупність усіх боргових зобов'язань, а також відсотків по них) та поточним (сума коштів на рік для погашення

Таблиця 1

Визначення терміна «державний борг» згідно з теоріями вчених-економістів

Автор	Зміст поняття
Т. Вахненко	Сума фінансових зобов'язань сектору державного управління щодо відшкодування коштів, одержаних товарів, виконаних робіт і виплати відсотків або без такої виплати [5, с. 8].
В. Верхолаз	Кредитно-фінансові відносини, де держава є позичальником, а сума позики є величиною державного боргу [7].
В. Козюк	Сума непогашених позик із відсотками по них, а також прийнятих зобов'язань державою щодо таких [12, с. 11].
Г. Кучер	Перерозподіл капіталу позикового та вартості ВВП між державою-позичальником та її кредиторами [14].
К.Р. Макконел, С.Л. Брю	Сума дефіцитів і позикових сальдо державного бюджету, яка накопичена за всю історію держави [15, с. 392].
О. Романенко	Сума заборгованості за всіма борговими зобов'язаннями держави, відсотки по зобов'язаннях та всі невиконані зобов'язання держави перед іншими суб'єктами економіки [20, с. 243].
К. Рудий	Заборгованість з непогашених державних позик разом із відсотками по них [20, с. 96].
П.А. Самуельсон	Сума боргових зобов'язань уряду у формі короткострокових позик та облігацій [18, с. 372].
Бюджетний кодекс України	Сума фінансово-боргових зобов'язань держави з повернення отриманих позик, які не є погашеними, о виникли внаслідок державного запозичення [3].

Джерело: складено авторами

державного боргу). Стосовно цілей накопичення державою боргу він поділяється на активний (виникає, коли вже є бюджетний дефіцит, такий дефіцит виникає, коли держава активно втручається у подолання кризи в державі, тут держава може вводити пільги для населення, знижувати ставки, піднімаючи видатки для збільшення споживання, за таких умов здійснюється активізація підприємництва, інвестування) та пасивний (виникає за пасивного дефіциту бюджету, тобто тоді, коли відбувається спад виробництва, доходи населення зменшуються, зменшуються розміри та обсяги товарообігу, отже, зменшуються розміри податків у бюджет, тому потрібно встановити до 5% дефіцитності бюджету, таким чином, не зупинити економічне зростання в державі). За типом кредитора борг поділяється на борг зовнішніх кредиторів та борг внутрішніх кредиторів. Борги перед внутрішніми кредиторами – це борги перед юридичними особами, борги перед банківськими установами, борги перед іншими органами управління, а також будь-який інший внутрішній борг, який не віднесений до інших категорій, борги, що виникають внаслідок коригування вартісних оцінок.

До боргів за зовнішніми кредиторами відносимо борги за позиками, отриманими від міжнародних організацій економічного розвитку, борги за позиками, отриманими від іноземних держав, в тому числі під гарантію уряду, борги, пов'язані з коригуванням власних оцінок, борги за позиками, наданими іноземними постачальниками, борги за позиками, отриманими від іноземних комерційних банків. Стосовно отримувача кредитних коштів державний борг буває прямим (розміри кредитних коштів, які надійшли в уряд) та непрямим (кредитні ресурси, що надходять у розпорядження господаючих суб'єктів під гарантію уряду). Також виділяємо інші класифікаційні ознаки для поділу державного боргу, які окреслені на рис. 2.

Так, сьогодні не піднімається питання про те, наскільки доцільним є взяття запозичень, оскільки всі розвинені держави беруть запозичення, в такий спосіб досягаючи успіху у здійсненні активної економічної політики, розвитку виробництва чи здійсненні успішних інвестицій. Не важливо, якими є ці запозичення: внутрішніми чи зовнішніми. У багатьох країнах сформувалась боргова система економіки. Так, світова економіка є дефіцитною, наявна низка ознак, які мають борговий характер [23, с. 15]. Також позитивний ефект від взяття запозичень полягає в тому, що держави можуть повністю розрахуватись із боргами, економіка зі збільшенням коштів стає більшою і розвивається дуже швидкими темпами.

Основною причиною утворення боргу держави є дефіцит державного бюджету, тобто це перевищення видатків над доходами. Також основними

методами фінансування державних витрат є емісія та оподаткування. Проте тоді, коли збільшуються розміри податків, то доходи населення знижуються, знижуються доходи приватного сектору економіки, що приводить до скорочення можливостей для інвестування та зниження попиту на роботу, відбувається спад виробничої сфери. Якщо вдаватись до емісії грошей, то це приводить до інфляційних процесів і може похитнути грошово-кредитну систему у країні. Звичайно, взяття запозичень приводить до певних негативних наслідків в економіці, проте якщо вчасно повертати запозичені кошти та збільшувати терміни взяття таких, то негативних наслідків можна уникнути [6, с. 13].

Сьогодні більшість економістів-науковців вважає, що для економічного розвитку країни найбільш сприятливим є здійснення внутрішніх запозичень, ніж взяття зовнішніх, оскільки внутрішні запозичення можуть принести більше користі для економіки, кошти не виводяться за кордон, як під час взяття зовнішніх запозичень.

З іншого боку, якщо національна економіка не є розвинутою або якщо внутрішніх джерел недостатньо для фінансування державних видатків, то тут варто говорити про доцільність взяття зовнішніх запозичень, оскільки тоді, коли здійснюють внутрішні запозичення, проявляється ефект «витіснення», тобто приватні інвестиційні вкладення витісняються разом із здійсненням основних державних витрат. Отже, через збільшення позик державі скорочується обсяг інвестицій в економіці та збільшуються процентні ставки. Таким чином, підвищується ціна кредитних ресурсів, а ресурси для кредитування економіки та здійснення інвестицій скорочуються.

З виходом на фондовий ринок держава зі своїми борговими зобов'язаннями починає конкурувати з приватним сектором та збільшувати розміри свого державного боргу. Саме тоді зростає відсоткова ставка та зменшуються витрати приватного сектору. Наявність альтернативних ресурсів, які можна спрямувати у розвиток чи то виробничої сфери, чи то інвестування, буде скорочуватись пропорційно до збільшеного боргового зобов'язання держави, що приводить до зниження зайнятості в економіці. Хоча спершу держава отримає позитивний ефект від коштів, проте у перспективі втратить на податкових надходженнях та на реальному прирості ВВП, тобто всі витрати на погашення боргу ляжуть на майбутні покоління, що приводить до зменшення капіталу. Тоді рівень життя зменшуватиметься, відбудеться втрата виробничого потенціалу.

Проте можливим є зниження впливу ефекту витіснення за допомогою певних чинників, а саме здійснення державних інвестицій, тобто якщо держава братиме запозичення для здійснення

Рис. 2. Класифікація державного боргу

Джерело: побудовано на основі джерел [8; 9]

розвитку економіки, а не для погашення таких витрат, як надання субсидій чи виплат заробітної плати. Другий фактор – це вплив на економіку таким чином, щоб знизити рівень безробіття через стимулювання економіки загалом та приватного сектору зокрема, тобто приріст буде протидіяти ефекту витіснення [6, с. 14].

Висновки з проведеного дослідження. Підходів до визначення державного боргу є багато, як і його впливу на економіку держави. Деякі

підходи доповнюють один одного, інші повністю суперечать один одному. Проте залишається тенденція до взяття боргів державою, чи то зовнішніх, чи то внутрішніх. Про доцільність та виправданість взяття таких можна буде говорити лише після використання цих коштів та розвитку чи, навпаки, занепаду економіки. Проте державний борг як економічна категорія є невід'ємною частиною економіки держави, де держава виступає активним учасником боргових відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алесєєнко Л., Олексєєнко В. Власність, приватизація, ринок цінних паперів. Економічний тлумачний словник. Тернопіль : Астон, 2003. 672 с.
2. Асадчев В., Сухостаєць А. Борги і заборгованість. Різна природа – спільна проблема. *Фінанси України*. 2000. № 2. С. 54–57.
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572.
4. Вахненко Т. Зовнішні боргові зобов'язання у системі світових фінансово-економічних відносин : монографія. Київ : Фенікс, 2015. 536 с.
5. Вахненко Т. Державний борг України та його економічні наслідки. Київ : Альтерпрес, 2000. 152 с.
6. Верещака І. Формування та економічна сутність державного боргу як складової сфери державних фінансів. *Схід*. 2014. № 5 (131). С. 10–14.
7. Верхолаз В. Формирование современных механизмов управления государственным долгом : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.10. Москва, 2002. 25 с.
8. Долиновська О. Економічна природа та сутність державного боргу. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2010. Вип. 26. С. 130–134.
9. Дорошенко О. Державний борг України: сутність та методи управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 20. С. 14–18.
10. Жилєнко С., Ляховець О. Підходи до визначення поняття «державний борг». *Бізнес-Інформ*. 2014. № 1. С. 42–46.
11. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва : Гелиос АРВ, 1999. 352 с.
12. Козюк В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 238 с.
13. Корнев В. Боргові парадокси і орієнтири державних заповищень. *Економіка України*. 2000. № 6. С. 30–37.
14. Крупка М., Євтух Л. Теоретичні аспекти управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки в Україні. *Фінанси України: Серія «Фінансова політика й економічне регулювання»*. 2007. № 1. С. 43–57.
15. Макконел К.Р. Макроекономіка. Львів, 1997. 671 с.
16. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Москва : Инфра, 2003. 502 с.
17. Меренкова Л. Оцінка державного боргу та боргової політики у контексті забезпечення боргової безпеки України. *Вісник Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського*. 2018. Вип. 22. С. 823–828.
18. Мочерний С. Економічна енциклопедія. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
19. Рожко О. Фінансова система України: взаємодія корпоративного та державного секторів : монографія. Київ : ДНУ «Академія фінансового управління», 2016. 244 с.
20. Романенко О., Огородник С., Зязюк М. Фінанси : навчально-методичний посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 387 с.
21. Рудый К. Финансовые кризисы: теория, история, политика. Москва, 2003. 399 с.
22. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва : Издательство социально-экономической литературы, 1962. 677 с.
23. Стиглиц Дж.Ю. Экономика государственного сектора. Москва : Издательство МГУ : ИНФРА-М, 1997. 720 с.
24. Федосов В., Буряк Л., Бутаков Д. Государственные финансы : учебное пособие. Киев, 1991. 276 с.
25. Фінанси: курс для фінансистів : навчальний посібник / за ред. В. Оспіщевої. Київ : Знання, 2008. 567 с.

REFERENCES:

1. Alesejenko L., Oleksijenko V. (2003) Vlasnistj, pryvatyzacija, rynek cinnykh paperiv. Ekonomichnyj tлумачnyj slovnyk Ternopilj [Ownership, privatization, securities market. Economic explanatory dictionary]. Ternopil: Aston. (in Ukrainian)
2. Asadchev V., Sukhostavecj A. (2000) Borghy i zaborghovanistj. Rizna pryroda – spiljna problema [Debts and indebtedness. Different natures are a common problem]. *Finansy Ukrajiny*, no. 2, pp. 54–57.
3. Bjudzhetnyj kodeks Ukrajiny : Zakon Ukrajiny vid 08.07.2010 r. No. 2456-VI. *Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny* [Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine]. No. 50–51.
4. Vakhnenko T. (2015) Zovnishni borghovi zobov'язannja u systemi svitovykh finansovo-ekonomichnykh vidnosyn [Public debt of Ukraine and its economic consequences]. Kyiv: Feniks. (in Ukrainian)
5. Vakhnenko T. (200) Derzhavnyj borgh Ukrajiny ta joghho ekonomichni naslidky [Public debt of Ukraine and its economic consequences]. Kyiv: Aljterpres. (in Ukrainian)
6. Vereshhaka I. (2014) Formuvannja ta ekonomichna sutnistj derzhavnogho borghu jak skladovoi sfery derzhavnykh finansiv [Formation and economic essence of public debt as a component of public finance]. *Skhid*, no. 5 (131), pp. 10–14.
7. Verkholaz V. (2002) Formyrovanye sovremennykh mekhanizmov upravlenija ghosudarstvennym dolghom [Formation of modern mechanisms of public debt management] (PhD Thesis), Moscow.
8. Dolinovsjska O. (2010) Ekonomichna pryroda ta sutnistj derzhavnogho borghu [Economic nature and essence of public debt]. *Zbirnyk naukovykh pracj ChDTU*, no. 26, pp. 130–134.
9. Doroshenko O. (2014) Derzhavnyj borgh Ukrajiny: sutnistj ta metody upravlinnja [Public debt of Ukraine: essence and methods of management]: *Investyciji praktyka ta dosvid*, no. 20, pp. 14–18.
10. Zhyljenko S., Ljakhovec O. (2014) Pidkhody do vyznachennja ponjattja "derzhavnyj borgh" [Approaches to the definition of "public debt"]. *Biznes-Inform*, no. 1, pp. 42–46.
11. Kejns Dzh.M. (1999) Obshhaja teoryja zanjatosti, procenta y denegh [General theory of employment, interest and money]. Moscow: Ghelyos ARV. (in Russian)
12. Kozjuk V. (2002) Derzhavnyj borgh v umovakh rynkovoji transformaciji ekonomiky Ukrajiny [Public debt in the conditions of market transformation of Ukraine's economy]. Ternopil: Kart-blansh. (in Ukrainian)

13. Kornjev V. (2000) Borghovi paradoksy i orijentyry derzhavnykh zapozychenj [Debt paradoxes and guidelines for government borrowing]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 6, pp. 30–37.
14. Krupka M., Jevtukh L. (2007) Teoretychni aspekty upravlinnja mekhanizmom kredytuvannja dovg-hostrokovykh proghram rozvytku ekonomiky v Ukraini [Theoretical aspects of management of the mechanism of crediting of long-term programs of development of economy in Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, no. 1, pp. 43–57.
15. Makkonel K.R. (1997) Makroekonomika [Macroeconomics]. Lviv.
16. Makkonell K.R., Brju S.L. (2003) Ekonomyky: pryncypy, problemy i polytyka [Economics: principles, problems and politics]. Moskow: Ynfra. (in Russian)
17. Merenkova L. (2018) Ocinka derzhavnogho borghu ta borghovoji polityky u konteksti zabezpechenja borghovoji bezpeky Ukrainy [Assessment of public debt and debt policy in the context of ensuring Ukraine's debt security]. *Visnyk Mykolajivsjkogho nacionaljno-gho universytetu imeni V. Sukhomlynsjkogho*, no. 22, pp. 823–828.
18. Mochernyj S. (2000) Ekonomichna encyklopedija [Economic encyclopedia]. Kyiv: Vydavnychyj centr "Akademija". (in Ukrainian)
19. Rozhko O. (2016) Finansova systema Ukrainy: vzajemodija korporatyvnogho ta derzhavnogho sektoriv [The financial system of Ukraine: the interaction of corporate and public sectors]. Kyiv.
20. Romanenko O., Oghorodnyk S., Zjazjuk M. (2003) Finansy [Finances]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
21. Rudyj K. (2003) Fynansovye kryzysy: teoryja, ystoryja, polytyka [Financial crises: theory, history, politics]. Moskow. (in Russian)
22. Smyt A. (1962) Yssledovanye o pryrode y pry-chynakh boghatstva narodov [Research on the nature and causes of the wealth of nations]. Moskow. (in Russian)
23. Styghlyc Dzh. (1997) Ekonomyka ghosudarstvennogho sektora [Public sector economy]. Moskow: Izdatel'stvo MGU: INFRA-M. (in Russian)
24. Fedosov V., Burjak L., Butakov D. (1991) Ghosudarstvennye fynansy [Public finance]. Kyiv. (in Russian)
25. Ospishheva V. (ed.) (2008) Finansy: kurs dlja finansystiv [Finance: a course for financiers]. Kyiv: Znannja. (in Ukrainian)